

letet egymás között felosztották. A legelső temetkezések a temető északi csoportjában (I.a.) történtek. E csoport legkorábbi, Salamon pénzével keltezett sírjaiban kiskorúak és két 30 ill. 35 év körüli férfi feküdtek. Születési idejük tehát 1040 körülre vagy valamivel korábbra tehető. A viszonylag késői, Kálmán pénzével keltezett 175. sírban, amely a temető központi, keleti csoportjában (II.b.) feküdt, senilis korú egyént találtak. Szintén senilis korú volt e csoport 164. sírjában is, melléklete László pénze volt. E két sírban nyugvók születési ideje 1030 körülre tehető. Ugyanebben a csoportban a 182. sírban László pénzével 50 év körüli, a 186. sírban pedig Géza dux pénzével 35 év körüli egyént fektet. Születési idejük tehát 1040 körül lehetett. Így a falu a legkésőbbben a Salamon korát megelőző évtizedben települt, de mindenképpen 1050 után, hiszen ebben az évben lehetnek 20 évesek a falu legidősebb lakói az 1030 körüli születési idő alapján.

Ha a pénzzel keltezett sírokban nyugvó egyének életkorát összehasonlítjuk, akkor kiderül, hogy a II.a. csoportban is 1025–30 körül született egyén a legidősebb (a 106. és 107. sírban 50 év körüli férfiak feküdtek Géza pénzével). Ez azt jelenti, hogy az egyes családok vagy családközösségek egyidőben kapták meg temetőbeli helyüket, amiből az következik, hogy a falu egy adott időben telepített, idegen családokból alakult. A sírok között csak az egyes csoportokon belül van leszármazás, későbbi és utántemetés, az egyes csoportok azonban viszonylag függetlenek egymástól. Így a temetkezések rendje támogatja a történeti és földrajzi adatokból nyert feltevést: a falu határőrtelepülés volt.

A mintegy 60 évig létező falu kultúrája a sírleletek alapján nagyon homogén volt, mind társadalmi rangjukat, mind pedig a viseletet és szokásaikat tekintve. A leggyakoribb ékszer az S végű hajkarika, melynek a szerzők éppen azért nagyobb teret szenteltek, mint más sírleleteknek. Végkövetkezésselükkel, az S végű hajkarika kialakulásának pannóniai lehetőségével egyetérthetünk. Egyre újabb leletek mutatnak arra, hogy a késő avarok második felében már feltűnik ez az ékszerfajta.

A Szerzőknek sikerült az ún. „rovásírásos” gyűrűk rejtélyét megfejteniük. Ők a lengyel anyag foglalkoztak el a megoldáshoz, míg magunk a Lübeck környéki szláv emlékektől találtunk az általánosabb magyarázatra. Ezzel a különböző „megfejtési kísérletek” értelmüket veszítették. A pusztaszentlászlói temetőben viszonylag sok gyöngy is került elő. A Szerzők e különben alig méltatott anyaggal is behatóan foglalkoznak. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy egyes temetőkből alig fordul elő gyöngy, míg másokban, pl. a dunántúli és felvidéki temetők nagy részében viszonylag gyakori ékszerfajta. A fémgyöngyök kapcsán foglalkoznak az északi területekkel folytatott kereskedelemmel is. A kötetet Kiszely István embertani feldolgozása zárja.

Mesterházy K.

I. HORVÁTH–K. VUKOV, Vitéz János esztergomi palotája. Tudományos Füzetek 2–3. Tata 1986, 48 l. és 41 kép.

A magyar királyok székhelye két és fél évszázadon át az esztergomi várhegyen volt. Az egykori kelta oppidum, majd római castrum (Solva) még fönálló maradványaiba telepedett be Géza fejedelem, akinek a hegy északi felén lévő palotájában született fia, a későbbi István király. Ettől kezdve a tatárjárásig Esztergom fejedelmi, majd királyi székhely, s egyúttal a magyar egyház központja is. Meglepő, hogy a rendkívül fontos együttes régészeti kutatása csak igen későn, lényegében Szent István halála ezredik évfordulójának előestéjén kezdődött meg Lepold Antal kanonok kezdeményezésére, aki a feltárások anyagi fedezetét is magára vállalta. Csakhamar bekapcsolódott a munkába a Műemlékek Országos Bizottsága. A ma látható és bejárható Árpád-kori épületmaradványok rekonstrukciója Gerevich Tibor, Lux Kálmán és Géza, valamint Várnai Dezső közreműködésével 1938-ra elkészült.

A korszerű módszerekkel történő régészeti feltárás még negyedszázadot várattott magára. 1961–62-ben Méri István a várhegy három helyén dolgozott és bebizonyította, hogy a rézkortól folyamatosan lakott volt. Különösen fontos az a megállapítás, hogy a III. Béla-féle palotától északra eső területen jelentős, XI–XII. századra keltezhető épületmaradványok rejtőznek. Nagy Emese 1964–69 között folytatta az ásásokat a palota egész területén. Lényegében e munka nyomán kezdett összefüggéseiben kibontakozni az államalapítás-kori királyi székhely épületegyüttese a későbbi korok ráépítései, átalakításai alól. Részben e munkálatokkal párhuzamosan került sor Horváth István vezetésével az ún. Kaszárnya-épület részleges műemléki régészeti megkutatására. Bebizonyosodott, hogy a Mária Terézia építkezésének hitt együttes igen jelentő középkori épületmaradványok felhasználásával alakult ki: az udvar felé eső emeleti falak középkoriak. A feltárások, kisebb megszakításokkal, lényegében ma is tartanak s több szempontból is jelentősen módosították az épületegyüttestől korábban kialakult ismereteinket.

Kiderült, hogy az eddig III. Béla-féle palotának tartott, a 30-as években feltárt lakótorony és várkapolna csupán a királyi család magánlakosztálya volt, melyet egy kapunyílással ellátott fal választott el attól a belső kis udvartól, melynek északi végén kis román kori palota állott. A tulajdonképpeni nagy királyi palota a nyugati várfalra támaszkodott és emeletes volt. A hatalmas (45x8,7 m) trónterem az első emeleten helyezkedett el. Az Árpád-kori palota legeséről annak erősen megégett fala tanúsított, melyet később újravakoltak és kváderfestéssel láttak el. Az 1180-as években tombolt tűzvészre okleveles adatunk is van. Ennek a pusztulásnak volt a következménye, hogy III. Béla a romokon nagyszabású palotaegyüttest építtetett, melynek befejezése azonban már utódára maradt. A tatárjárás után a királyi székhely Budára költözött, az üresen álló királyi palotát pedig IV. Béla 1256-ban az érsekségnek adományozta. Ettől kezdve az érsekek építkeznek a volt királyi palota területén. A történeti források Telegdi Csanád és Vitéz János palotaépítkezéseit emlegetik csodálattal és nagybecsüléssel. Ezeknek az épületeknek a feltárása, rendeltetésüknek és kronológiai rendjüknek megállapítása állott Horváth István kutatásainak középpontjában.

Két évtizedes munka után ma már világos, hogy a Kaszárnya-épület nyugati felének alsó része azonos a III. Béla kori külső várfallal. Ezzel egykorú (ha ugyan nem kissé korábbi) az ún. kis román palota vékonyabb fala, valamint a keleti fal alsó része, illetve a délkeleti sarok az emelet magasságáig. A Kaszárnya hosszfalát a mai emeleti fülkoronáig a XIV. században alighanem Telegdi Csanád érsek építtette. A XV. században alakult ki az ún. Vitéz János-féle palota, amely ugyan magában foglalta a már meglévő épülettömeget, de a Duna felé egy vele azonos szélességű új traktussal bővülve egységessé formálódott. A legfelső szinten helyezkedett el a hatalmas (46,5x18 m) lovatertem kazettás mennyezetével, melyet középen nem támasztottak alá oszlopok. Az egész épület felett egyetlen óriási fedélszék alkotta a tetőt.

Vukov Konstantin, a szerzőpáros építész tagja, azt a kérdést vizsgálta, hogy ennek a műszaki megoldásokban és művészi kivitelben kiemelkedően magas szintű épületegyüttesnek, melyek lehettek a mintaképei. Széles körű, egész Európára kitékintő vizsgálódásai során arra a következtetésre jutott, hogy Zsigmond király nyugati utazásai során ismerkedett meg hasonló lovatertemmel, és ezek nyomán tervezette meg a budai „Friss” palotát, amely azután a Hunyadi család vajdahunyadi várának hasonló megoldása mellett, az esztergomi palotának is mintául szolgált.